

7417

A' RÉGI

O R O D'

VAGY - IS

A' MOSTANI

ARADNAK
DÓLGAI.

ÍRTA

PERETSENYI NAGY LÁSZLÓ

T. NS ARAD VÁRMEGYE' ESKÜTTVE.

1 8 1 4.

2426 / L.

NAGY-VÁRADON,

Nyomtatódott TICHY JÁNOS' betűivel.

Perceptor Fruscha György; Póka
János Kamarás; Petrovits Basi-
lius Ir-tárnok; Ernyi Ádám
az Előfogásokra - Ügyellő; Nofkin
János Telekek - Bírája; Fischer
Ventzel Főlnagy — és Illits
György mind ketten Nép - Szószól-
ló; érdemes Jó - akaróinak,

a j á n l y a

A' SZERZŐ.

ELŐ - BESZÉD.

ARAD Várossának hajdoni nevezete,
a' mint az elődi Írás-módja kiejthette,
OROD vala; valamint a' Királyi Ok-Le-
velekben, és a' Történet-íróknál is OROD-
NAK hívatott; — Noha ugyan fekvése az
Előbbitől parányira különbözik, de
mégis néhai Méltósága, 's Dólgá a' mos-
tanival egyezik: mert valamint az emberi
Kor, úgy akármely Város is az ő változá-
sát szenved. Egyébiránt az utóbbi el-
enyészett Századokban már minden Törvé-
nyes, Pecsétes, Történetes, Egyházi,
Világi Tiszteknél költt Levelekben, nem Ó-
hanem rövid hangú A—betűvel, ARAD-
nak íratik.

Mire nézve, ezen Értekezésemben
szándékozom, OROD, és ARAD' Neve-
zetét, Helyheztetését, benne lakott dí-
szes Férfiait, mostani jeles Polgárjait;
rólla találtató *Diplómáikat*, hiteles Írók-
nak Tanúságait, Szórgalmát; Kereskedés-
béli, és az Aradi Vidékbéli Bo-
rokak állapotjait, figyelmetes rövid
elő-adásban, leírni. —

ELŐ-BESZÉD.

Ugyan is, BUDA, PEST, KASSA, TEMES, és több K. Kultsos Városoknak Nevezetei, és Viszontagsági másoktól ki-adattva lévén; azoknak példájára, ARADRÓL bővebb Esmértetést kívántam Hazámnak Óltárára Áldozatul tenni: hogy mind az idevalók, mind pedig az Országbeliek Aradnak Mívóltát hiteles írásból megtudhassák; és ezen szép Tájéknak hajdoni fényét, és ezután is leendő Tsinosodását megfoghatván bizonyosson reménylők: hogy elébb - tovább, a' mint Nevére nézve, majd az írásbéli, és Emberi Emlékezetet felül múlja, oly régi Város ARAD; — ugy Ditsőségében is, Ország-Gyűlési benne tartatván, 's Kültsa lévén az Allföldnek, a' többi honnyi kies, és népes Városokkal nem sokára vételkedhetik. Mellyben én ezen Lak-helyi Tiszteletül, Hála-adásomat ezennel lefizetem. Költt Aradon Boldog - Aszszony Hava 20-kán 1814-dik Esztendőben.

Litteráti PERETSENYI

NAGY LÁSZLÓ

T. Ns Arad Vármegye' Esküttye.

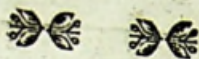
OROD VÁROS NEVEZETÉRŐL.

I. §.

MÉG édes Honnossainknak ide lett költözködése előtt *Orodnak* nevezete fent forgott; mellynek homályos ismertetét ezen Szó-beszédemnek (*) köszöbén azért nem akarom vitézni, hogy a' hiteles előadásokra tágosabb mezőt látván, a' kétséges Hajdoniakkal ne bibelődjem, mellyek úgy is az Íróknak emlékezetét, és a' szájról szájra költt Hagyományt, az Emlékezetnek

(*) Lásd, Sylvester, Erdösi János Gramm. 14. Lapon 1539. Esztendőről; mellyet T. T. Kazintzy Ferentz kiadott, holott Oratio Szóbeszédnek etc, hivatik.

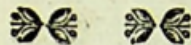

rövidsége miatt, felül múlyák, minden itthoni Történcteinkben azon Észrevételt, 'Sinór - mértékül legszorossabban vévén: hogy Órszágunknak majd minden éven történt bontakozott Viszontagságai az Eseteknek, és Helyheztetéseknek állapottyait Tudóssaink által ha megengedték is feljegyeztetni, de a' Környülállások vagy örökös felejdékenségbe temették, vagy a' harátsló kezek, és írgy Boszszankodások szemünk elöl más helyre takarították; a- vagy máiglan idegen setétségek, moly, és férgeknek Eledelévé tévén elenyésztették; és így tsak a' közelébbi Századokban széjjel maradt Ok-Levelekből, (*) és kéz-íratókból, vagy már későbbben kinyomatott jó könyvekből bizonyost előadhátunk.

2. §.

Ezen panaszolett okokból, eleve kegyes Olvasóimat arra kérem! hogy en-

(*) Lásd Lehótzki Stemmatographi P. II. p. 85. már Első Károly Király alatt 1330. Észte. Visegrádon tartott Diaetán. Feliciánus Záhuügyében Fő Ispánynak lenni Thomas de OROD, íratik.

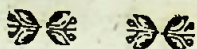
gemet a' néhai álom-hüvelyezésére ne kényszerítsenek; hanem hiteles kút-föböl vett nyilvánosításaimat elfogadni, és magokkal tanúzott felfedezésemet elhitetni annyival is inkább méltóztassanak: mert semmit ezen értekezésemben cé nem terjesztek, a' mellynek minden szavait erős bizonyságokkal ne támogatnám, 's pontra reménységeknk, az *Orod*, és azután *Arad* Városainak ismértetésében meg nem felelnek. —

3. §.

Üdvözítő Urunk K. J. születése után 906-dik Esztendő táján, *Béla* Király (a) hiteles Jegyzője szerint, *Orod*nak nevezete találatik az 51-dik Fejezetben „BÉL-ARAD“ szóban, midőn ezen *Maros* vize, *Körös* folyónak, és *Igfon*, vagy is *Lunka* erdő részét, vidékeit, lakjait, Várossait legelsőbben állandóul (de az előtt is már a' *Hunnusok*, és *Avarok* idejében bírták) örökséges bírálás,

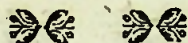
(a) Lásd, *Belae Regis*, 1-ső Béliának *ORODI PÁLL* névű Notariussának fordítását Mándi Istvánnál. Cap. 51-0.

és birtokul *Árpád* Fő Hertzeg alatt elfog-
lalták *Uttzubú*, és *Velek* tábori Vezérek
által édes *Micink*; kik is a' *Bela* Király
Jegyzőjének sorai szerént, mellyet a' *He-
tumogerekről* (*) irtt, és *Mandi István*
Tekéntetes Nemes Zathmár Vármegye ér-
demes Eskütyte *Sunád*, vagy is, *Író-
Deák*, nevezet alatt 1799-dik Esztend.
Debreczenben kiadott, — illetén módon
előadattnak: „ *Mén-Marót* Bihari Vezér
„ megfutamodván, az *Igfon* erdejében
„ kezdett lakni; *Uttzubú*, és *Velek*, és
„ minden ő Seregi táborba szálának a'
„ *Jouxás* (*Jóúszás*) folyó vize mellett —
„ Harmad napon pedig elrendelvén a' Se-
„ reget *Béll-Arad* Vára felé fordultak —
„ a' minthogy ellenben sokféle nemzettség-
„ ből öszve-tódultt Katonák *Uttzubú*, és
„ Katonái ellen hartzolni kezdettek — a'
„ *Székelyek*, és *Magyarok* nyilaival so-
„ kakat elejtettek; *Uttzubú*, és *Velek*

(*) Vagy is, a' Magyarok' hét Fő Vezérjeiről.
Lásd azokról, Severinit, Prayt; Ka-
tonát, Székér Aloyzt, és Svastits
Historiáit.

„ kezeikkel 125. Katonákat öltek meg, és
„ tartott a' Hartz közöttök 12. napo-
„ kig. “ — —

4. §.

Már pedig azon íngován, *Igfon*,
Lunkás, lapályos, rengeteg erdő itten
körüli *Ns. Zaránd* Vármegye szélénél, a'
Fejér-Körös mentében, *Arad* Vármegyé-
ben *Gyuláig* tartt, 15. mértföldnyi hosz-
szában, és 5-6-7. szélességében; holott
Arad Vármegye mostani kezdeténél a' *Só-
lyom*-madárt termő *Jóúszáshellyi*, 's *Gura-
hontzi* köszikláknál rohan befelé hozzánk
a' *Cris*, v. *Kerezs*, *Körös* vize, melly-
nek bértzes martján fekszik az itt fentt
említett *Jóúzás*, magyarosabban való í-
rással — amaz *Fejér-Körös* folyója, és
gázoló helyénél mostan is fent lévő nagy
helység *Jóúszás*; vagy is *Jóúszás*; és
Jóúszáshelly két Oláhságú Lakókkal tellyes
Falú. Továbbá; itt is mind az 1745-dik
Esztendeig *Militár*, Katonás, végszél ör-
ző Emberek *Jóúszáson* laktak; a' hol *Tö-
köli* Kapitány is a' *Haramiáktól* (a' hagio-
mán szerént) kivégeztetett. Valamint a-
zon időben a' *Czirkállók*, *Sólymárok*, a'

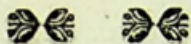

Szék-állók, vagy is a' Székelyek, *Szent László* Decretuma szerint *Ewri* Örjek, Vigyázók, és Végszél Strázsállók, a' Székely nemzettségéből voltak itten körül, a' kik az *Átilla*, *Tsaba*, *Avarok*, maradékaiból lévén, akkoron magokat az el-érkezett Magyarokhoz kaptolták. Ezekkel egyetemben ezen szép allföldet, a' *Maros*, *Körös-Közi részt*, (*) az úgy nevezett *Atelcuзу*, *Átilla* közének vidékeit édes Elejeink — *Zirind*, és *Horom-Vár*, *Orod* (**), mellyékeit meghódítván, elfoglalták.

(*) Lampe Adólfnál az Esperestségek elő számlálásával ezen Arad, Csanád, Békés Megyei, egy szóval Maros-Körös-Közi Allföldnek neveztetnek. —

(**) Práj György Historiáiban azt állítja, hogy Orod, Omodeus, Opos etc. hajdon iratott, az Arad, Amadé-helyet. — Így iratik a' Várad Registumban Kollár Adánnál Amaenit, R. H. C. III. pag. 76. S. V. Joubagiones Oorodinensis Castri, scilicet Hodnogio Nuhu Kelenin, etc. Varnog Echilleus, Scema Hodunagio etc.

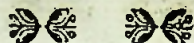

5. §.

Hitelesíti még az is kitételemet, hogy ezen Arad, és Zaránd Vármegyéknek környékeit *Velek* Vezérnek ajándékozta légyen *Árpád* Fejedelem, és a' mint az 52-dik Fejezetben kitétetik *Béla* Király Inokjánál, hogy *Zoltán* Árpádnak fia Vezérül felemelttven, mint Koronázáskor nálunk most is szokásban vagyon, a' Fejedelem ajándékokat osztogat, — úgy *Veleknek* is Árpád örökjül adá *Zaránd* Vármegyét, és a' többi Nemesseinek is Tisztséget, és birtokot, Jóságot ajándékoza. — Időjártával Sz. István Király alatt, a' mint *Temesvári Pelbárt*, és Sz. *Gellért* élet-tárja előadja, ezen *Maros* vize, és a' *Kris*, *Fejér - Körös* tájékain *Vidntól* Erdélyig *Ochtom* Hertzeg birá ezen Allföldünket (b)

(b) Megíratott Béla Király Notáriussánál, az egész Történet a' XI és XLIV fejezetekben, Doboka, Sunád, Othom, Maros nevekkel. — Ezen tájékbéli Sunád; Bekén; Zaránd; Paulis; Mike, Talpas, Zirind etc. emlékezik a' Várad 1230. Eszt. tüzes vas, és forró vízzel esett Vallatás' Registruma; lásd Kollárt.

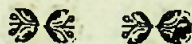

kit ama *Tsanád* Vezér *Oroszlányosnál* megöltt; efféle Bolgárok, Oláhok, és egyéb zenebonáskodók ellen, a' Székelyek örszűsül a' határ-szélen elrendeltettek, kiknek Fő Várossok *Székely-Udvar*, a' mostani nagy helység, Méltóságos Gróf *Wenkheim József* kegyes Földes Úr Öröksége, *Szék-udvar*, oláhul *Szokodor*, volt; — ezen Vitéz magyar Székelyeknek Tábournokjokat *Aradnak*, vagy a' régiebb írás-módja szerint *Orodnak* nevezték; mellyről bizonyosságot tészén Tttes Tudós *Aranka György* az Erdélyi Királyi Tábla Assessora; —

Ugyan is a' Székelyekről írt régi hiteles Kronikában találván, azt írta nékem Levclében ezen *Orod* eránt tett kérdésemré: hogy a' Sz. István első Királyunk alatt, *Hunyad* Vármegyétől fogvást, a' *Maros* menetelén egész a' Tiszáig, Székelyek voltak a' Várta-Strázsát álló Katonának, és Végszél Örszők, Czirkállók, kiknek Vezérek *Arad* nevűnek hívatott. Ez tehát az a' keresett *Orod*, vagy is *Arad* nevű férfi, a' ki az Orodí Várban (*) lak-

(*) Várja pedig *ORODNAK* hívatott, és abban lakott a' híres Orodí Káptalan; — lehet

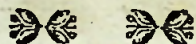
ván, ottan a' mostani *Glogovátz* nevezetű helységnél terjedett Várost építette 1002-dik Esztendő táján.

6. §.

Nem kell pedig felakadnunk abban, hogy *Orod*, vagy *Arad* neve legyen, és volt a' Városnak; mert *Orodn* értem a' régi *Glogovátz* falu mellett feneklett, hajdon Praepostsággal fényeskedő Várost; az *Aradon* pedig híven kinyilatkoztatom, a' mostani *O-Arad* Privilegiáltt, fél órányira lefelé a' Maros vize menetelében fekvő, az Új Várral által-ellenben helyheztetett, szép, épületes, terjedtt nagy Várost; melly eránt azon Maros vizén túl *Új-Arad* német, Bánáthbéli Mező-Város, néhai *N. M. Lovász Zsigmond* Temesi Gróf Öröksége, ez előtt 80 Esztendő táján lefenekeltette megületett, 's naponként kiessen grarapodik; ugyan is, a' mint a' 4. §-ban eléadám, a' régi Íróknál, az A—betű helyett, mellyet rövid hangon a' Magyarok kimondanak,

tudni, ex Registro Varadiensis apud Kollár S. IV. C. 7. pag. 149. §. 3.

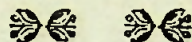

O—betű iratott; — *Arad*, *Orod*; *Omodé*, *Amadé* helyett; *Apafarkas*, *Opafarkas*; *Gyorok* *Gyarak*; *Obores*, *Abares*; így *Agmándi*, *Ogmándi*; *Kokos*, — *Kakas*; *Ortz* — *Artz*; melly szállás módja megvagyon most is a' *Letteni*, *Karjeli*, *Lapponi* töllünk elágazott Magyaroknál, miképpen *Sajnovits János*, *Hell*, *Lemm*, és más hiteles Írók a' Betűzés, Szófoglás Tudományban előadják.

7. §.

Bársonyos Koszta a' X-dik Század közepén Magyarjainknak helyheztetését teszi, a' *Maros*, *Temes*, *Kerezs*, *Ólth*; *Belgrád*, *Szeremség* vidékjeire, (*) hol leg-

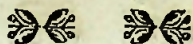
(*) Prájnál—de Hunnis, Avaris, Hungaris pag. 82. — Diss. V. — Constantini Porphirogenitae Itinerarium pag. 84. Habitarunt Turci, seu Hungari ad flumina: — Primum Timeses est, alterum Tutes; tertium Moreses; quartum Crysus; quintum Titza; Confines Bulgaris etc. Ama nevezetes Írónk Kollár Úr által kiadatott *Leo Sapiens Császár Könyvében a' Magyarok Gens*

leginkább letclepedtek. Okok vólt pedig édes Elődjeinknek arra, hogy ezen róna, egészséges Mezőségen a' Lovaiknak tengődtetések miatt leszálljanak; de külömben is ORODON már nagy Erősség vólt a' Maros vize mellett, a' hól 300. Esztendő táján *Nagy Konstantin Tsászár* idcjében a' *Gothok*, *Vándalok*, *Gyepidák*, *Görögök*, *Bulgárok* között véregző Tsata, és több mint fél Milliom emberből álló utközet vólt; holott a' *Vandalusok* számtalan népeiket elvesztvén, az ORODI erősségbe húzták Bútoraikat, Podgyászszaikat, és tábort oltalmazható Készségeket; a' véres Hartz után pedig az elesett Vitézeknek Tetemeit azon 5. Halmokba temették, mellyek Dombjaikban mái napig is

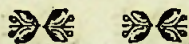
ingenua, hospitalis, bellicosa jeles ditsírettel nevezettvén, az ő előadása szerint oda tzelóznak ígei, és magyarázatai, hogy ama hajdoni, Világot hódító Scitháknak tulajdon ivadékjai lévén, a' mostani meghódított Pannoniát nem tsak fegyverrel, hanem Törvényes alkalom mellett is nekünk, Onokáinknak, elfoglalták. Vide Kollár Sectione 1-a Cap. III, §. II.

fent vannak *Glogovátz* mellett az Ország-
útyában, a' Kereszt mellett, a' merre
az ájtatos Aradi Lakosok minden Esztendő-
ben *Kis-Aszszony* és *Mária* neve napján
Bútsú-járással, *Processióval*, és gyalog
Mária-Radnára (*) mint a' *Szegediek* is,
a' Magyarok' Nagy Aszszonyának Tisztele-
tére szoktak jární, — de a' mellyekről a'
bal - vélekedés azt tartja: hogy azokba
VAK-BÉLA Király alatt az *Aradi* Ország-
Gyűlésében 1135. Esztendőben felkontzoltt
fő Emberek' Testei örök emlékezetül le-
homlitattak; holott ennyi, az az 68 Test-
ért, olyan nagy ött Dombok, mintegy
most is magos hegyek, nem emeltettek,
's azok már régen az Essötöl elmosattak,
és leszántattak vólna; nem is tétetett azok-
nak olly Diszeltetés, mint Haza, és Ki-
rály ellen vétkezőknek; — hanem bizo-
nyossabban, azon majd nem száz ezer Em-
bernek a' *Vándalusok*, és *Góthusok* közt
történtt véres Hartz után lett eltakarítások'
Dombjai azon ött Halmok.

(*) Lásd Dugonitsot, ezen Bútsúról
1810. Eszt. Könyvében. —

8. §.

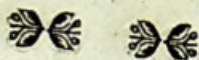
Tekéntetre méltó az is *Orod* Vá-
rossának híreről, és nevezetéről: hogy
Trajanus Tsászár idejében a' Tiszától fog-
va, egész *Orodig*, mindenütt az úgy ne-
vezett híres *Traján* vagy *Trájanus*' Orszá-
gos, nagy töltésekkel, és mái napig is
látszó felpóltzóltt-útya *Arad* Vármegyén
keresztül a' Maros vizéig, és *Orod* Vára-
nak vitetik; 's tovább a' Bánáton által e-
gész *Mehadia* felé a' *Trajanus*-Hidjáig a'
nagy *Duna* folyóig szemlélöleg kitetszik.
Tehát ezen a' Vidéken *Orodnak*, az az,
a' régi *Aradnak* kellett olly Városnak len-
ni, a' mellyhez, és a' mellyen keresztül
Bánátba hatottak, és az *Ovidius*' (*) *Cha-
ra-Sedes*, Kárán Sebesig való Várossában,
Commercialis, Kereskedői út vitetett. —

Következésképpen *Orod*, az *Arad*
nevezettel, de nem a' mostani helyhez-

B 2

(*) Itt találtatott *Koporsója*, 's *Tólla* *Ovidi-
usnak*; — *Tomis*, vagy is *Temes-Vá-
ratt* pedig *Lakása*, és mulatása helyéül
némelleyek írják. — Vide *Eusebium* in *Chro-
nicis*.

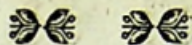

tetésével, — ugyan azon Egy; hanem más más fekvésben lévő; mint *Pestnek* része az a' hegy, és *Buda* Várossának környéke, melly *Castrum Novi Montis, Pest* — nevezetet hajdon viseltt, és a' Dunán-túl volt, a' *Szent Gelérd* hegye alatt *Ofen* nevezettel ékeskedett. (c) — *Bél-Arad* tehát az, melly valaha *Béla, Kéva, Kadika* Hunnosok Vezérjeitől elfoglaltatott; és a' mellyet ditső *Első Béla* Királyunk *Orodi Pál* nagy Prépostya emleget; és a' mellyben amaz *Helena, Ilona* szép Királyné *II-dik Vak Béla* Királlyal Ország-Gyűlést tartván, azt mint jeles Szabadságokkal, és hitcles petsétes Levelekkel, *Zengő* (d) — *Zuma, Chyla-Csálya, Tamási*, és egyéb hét pusztákkal határát szaporította; — és a' mellyről ama híres

(c) Lásd, *Pestnek Ofen* nevét Horváth István könyvében — 1810. — Pesten kiadattva, pag. 32. — Ezen *Béla* nevezet régi *Bélusról* *Nimrod* idejéről származott a' *Szitthiai Magyarokra* — mellyről olyasid *Samuel Pázmándit*. *Thómas Ferd.*

(d) Lásd, *Gotfrid Lajosnak* 1638. Eszt. kiadott *Archontolog. Cosmologiáját.*

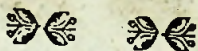

Rogierius Váradí Kanonok *Miserabile Carmen* nevü magyar-gyász Könyvében, *Accessere Orodium Tartari*; szavakkal (mint hogy erős volt mindjártt fel nem dúlhatták a' *Tatárok* még 1242. Esztendőben) nyilván emlékezik. És azon első *Orodnak* — méltóságos származása a' mostani *ARAD!* a' mellyről minden régi *Királyi* — 's *Ok-Levelekben* emlékezet vagyon, nevezetesen (e) *Thúrótzi* *Kronikájában* is le vagyon írva az *Aradi* nagy Gyűlésnek *Környülálása*, és *Ilona* Királyné hathatós ékes *Be-szédének* foglalattya; mellyek a' régi *Aradi Jegyző Könyvel*, több azon *Királynétől*, az *Ürosius* *Nemzettől*, 's egyebektől vett *Ímányokkal*, a' *Moháts' Veszedelme*, vagy is a' *Magyar Nemesség' Cannája*, *Alliája*, és *Orodnak* 1554. Esztendő táján (f) lett elpusztítása után elveszték.

(e) Lásd, *Joannis Thúrotz Chron. Hung. An. MCXXXI. fol. 73. Francofurti Anno 1600. edita.*

(f) Lásd *Kovátsits. In form. Styl. pag. 16. Nro 113. 117.*

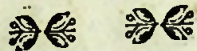
9. §.

Vagyon még más vélekedés is az *Orod* nevééről, mellyet némelly Íróink lehozzák a' *Dákoknak* OROD névű Királyáról, a' ki Augustus Császár idejében, *Mitridates* után uralkodott a' Fekete Tenger, és *Dátziának* ezen Vidékein; — mások az *Orod* névű *Parthus* magyarok Fejedelméről Városunk nevezetét ágoztatták. (*)

Nem különben, bölts *Kálmét Agoston* után a' *Palaestinabéli* névről (**) *Arad*, *Arada*, *Moroda* szavak után el-

(*) Tamás Ferdinánd, igen szépen vélekedik azon Könyvében, mellyet a' Magyaroknak nyelvéről, Lakhelyéről, Eredetéről kiadott, mint *Zathmári Orvos*; — hol ezen ORODRÓL is elég helyes kifejtés találtatik.

(**) Lásd, *Animadversiones in Geogr. Terrae Sanctae*, — ubi T. III. pag. 58. — *Mons Sepher ipse est — Cariat Sepher, Adar, Adara, Arada, Arad, Herad, Barad, varia sunt facile ejusdem Urbis Synonyma.* pag. 88. — *Aequa intervalli ab Hebron distantia, et ad Eandem plagam spectabatur ARAD, non longe proinde a Bersabee posita, — testibus Euseb. et S. Hyer. —*

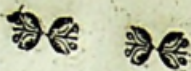

indúlnak mások; úgymint igazságokat helyhesztetik az Országban találtató, és *Azsiából* hozzánk származott Nevekben: *Abon, Adon, Csaba, Chabar, Chák, Nadab, Aba-Új, Acha*, 's több száz, meg száz Várossaink, Vizeink, Erdcink, Mezeink nevei, mellyeket ide költöztekkel Eleink az ő *Tartományaikról* hasonlatos állapotok miatt által változtattak. —

10. §.

Ide illőnek tartom azt is, hogy ez előtt nagy *Tol-tsata* volt a' honnyi *Tudósok*, 's Írók között az eránt, ki volt? hová való? minémü nemzet? mitsodás névű lehetett az *Anonimus Belae Regis Notarius*? de már *Pray, Katona, Kornides, Székér, Desseritzi* 's egyéb tudós hazánk fiai azt állítták: hogy neve *Pál* volt, — és pedig *Orodi Prépost*; némelylek hogy *Péter Posonyi Prépost*, de mindenik: hogy Magyar, 's idejéhez képest tanult Ember volt. Én *Mandival*, 's egyebekkel, 1-ső Béla Király Íródcákjának, *Orodi Pál* nevűnek, Magyaroknak lenni, száz okból is állítom; de kiváltt,

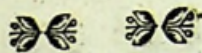
1-0 Hogy *Kálmán* idejénél elébb majd minden Királyainkról emlékezik; tovább pedig nem viszi Historiáját.

2-0 *Miklós* Barátságának a' hét Magyar Vezérek dolgát leírva barátságul küldötte, és pedig Külföldre, a' honnét mi is nyertük azt.

3-0 *Orodi* Prépost volt, mert az ő nevérol Pálnak neveztetik: a' *Sz. Páli* pusztá, *Paulis* helység, melly az övé, 's az Aradi Káptalané hajdon volt; — most a' *Szent-Páli* pusztát örökös birja Nagy Mélt. Zsadányi Török Sz. Miklósi *Almás* *Pál* Úr, kegyes, bölts Fő Ispányunk; — így a' derek Emberekről nálunk most is *Nitzkidorf*, *Mercidorf*; *Kerekegyházi*, *Nadabi*, *Pelli* Fő emberekről az ő volt helységek, 's birtokaik, hívtak.

4-0 Mert Első Béla alatt az Oláh nép *Blaccus* névvel, — de már a' többi Bélák alatt, *Olaci*, *Olahi* névvel hívtak, — mint IV. Bélának 1247. Eszt. a' *Kenézekről* kiadott Levele tartya; Praynál de Ann. Hunnorum, megíratott.

5-0 Mivel az ő Deák *Stylussa* meg egyezik, azon időbéli, *Sz. Gellért* Le-

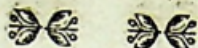

gendájával, T. Bottyányinál; *Kartuizius*sal, és *Porfirogeneta* Historiájával. Ezen 1-ső Béla Király Irnokjáról T. T. Prof. Keresztury Úr szép jegyzéseket tett. —

11. §.

Tudós *Péterfinak*, az Egyházi Zsinatokról írt könyvében, valamint *Lakatós István*, úgy *Benkő József* Gyalai volt Egyházi tudós férfiak' hagyott Nyomtatásiban előfordúlnak, az *Orodiensis Praepositorum, et Capituli* — nevezetci, kik hajdon a' hitcles Leveleket bévették, kiadták autentikai petsét alatt; Határt jártak; és a' tüzes vas, forró víz által kivett Valtásbéli Bírállásokat, Ítéleteket tettek; és Királyaink mellett *Notarius*, *Cancellarius*, *Sunád* nevezettel tisztséget, kiváltt a' Prépostok, viséltek, melly Hivatalok nagy tekintetben nálunk minden Koron, 's Éven voltak; azért is méltó ARAD Városának Díszszére a' találtató *Diplomákból* azokat leírunk.

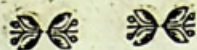

ARADNAK DÍSZSZESSEI.

12. §.

MINDGVÁRTT amaz ditsőségessen uralkodott *Árpád* vérségéből, — de az első Századakkor éltt Apostoli Királyaink alatt, *Orodi Pál I-ső Béla* Notariussa után, kik vóltanak itten az Orodi Káptalan' fejei, ki nem tapogathattam: mivel az 1241-dik Esztendő után lett Tatár Járás, sok, és legrégicbb Ok-LEVELCINKET megemésztette; de azért, ha nintsenek is kezeinknél az illyes Írmányok, okosson azoknak fent léteket nem tagadhattyuk; mivel az utánnok következett írások róllok bizonytságot tesznek: efféle Levelet talállok *Gocholci* nevű Orodi Prépost-

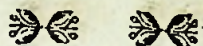

ról; (g) mellynek foglalattyát alább jegyzem.

Továbbá, olvasom *Szereday Antal'* Erdélyben Károlyfejérvári nagy Prépostnak azon Káptalanról írtt hiteles könyvében az 1228-dik Eszt. hogy *Mikud* Bán, az Erdélyi *Péter* nevű Püspöknek *Szent-Miklós* helységét ajándékozá, melly az *Orodi* Káptalan' Birtokaival határos vólt, — így írván rólla — „ Ab Oriente, terris „ Ecclesiae *Orodiensis* — sicque revertentem „ ad Terminos terrae *Orodiensis* Ecclesiae „ praenotatae. — Datum Albae in Sancto „ Sabbatho, Anno Domini 1228.“ — — Vóltak tehát Magyar Országban, 's Erdélyben is az Orodi Káptalannak fekvő Javái; vagy inkább, Arad, és Zaránd

(g) „ Andreas, Dei Gratia, Hungarie, Dalmatie, Croat, Rame, Gall. et Lod. Rex „ in perpetuum: Cum — proinde Hospites „ Regni de tribus villis Ultra Sylvania — „ Karako etc. quos ex Progenitorum nostrorum etc. — Datum per manus Gocholci Orodiensis Praepositi; Aulae Regiae Cancellarii, Anno ab Incarnatione Domini 1206. “ —

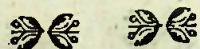

Vármegyék, hol incorporáltattak Erdélyel, hol excorporáltattak, és most ahoz, most Magyar Országához, a' Fejedelmek szerént, a' tett Békék után foglaltattak; valamint az 1745-dik Esztendőben végre hajtott Eggyezés által Arad Vármegyéhez, a' *Boros - Jenei, Világosi, Zarándi* Fő Szolgabírói Járások, *Zaránd* Vármegyéből elvévén mintegy 150. falukat, és népes helyeket, pusztákat, ide foglaltattak (*) mivel sok ideig, még *Simánd; Gyula; Vári* helységek *Zaránd* Vármegyében voltak, ama híres *Maróthi* nemzetség idejéig, 1438-dik Esztendeig; mellyet alább előmutatandok. —

13. §.

Valamint Arad Vármegyéhez Erdélyből; ugyan úgy ebből a' Bánátusi Megyékhez több helységek vétettek; — mert tudatik, hogy a' Maroson túl lévő *Bútsi, Sz. Miklósi,* 's egyéb járásbeli

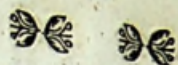
(*) Lásd Benkő József Milkoviaját, és Erdélynek Historiáját, úgy Bályya Sámuel Törvény könyve, és Compilata, adprobata könyveket. —

Vidékek Arad Vármegyéhez tartoztak. De helyben forduljon vissza Szóbeszédem, a' homnét eltére; ugyan is, az 1206-dik Esztendőbéli nagy Prépost, (ama nevezetes Írónak, *Szvorényi Mihálynak*, *Amoenitates* nevű könyvében fasciculo 5-to §. 33.) valami *Gothfridus*, vagy is, *Guthfredus* nevezetű volt, — a' ki is a' forró víz által kiszolgáltatni szokott Ítéletben jelen volt; mellyet ama híres-neves *Martinusius György frater*, — ama Nagy-Várad *Fráter* familiának Öss-Attya, vagy is első híressítője, — a' Várad *Káptalan* Ir-tárjából 1235-dik Eszt. kivévén, Kolosvárott 1550-dik Esztendőben kinyomtatott elsőben, — de azután *Béll Máttyás* 1735-dik Eszt. Világra hozott; ottan a' lenttebb írt Dolog (h) előadatik; melly

(h) „ *Guthfredus Praepositus Orodienis*, in „ *petiit Villanos de Berente de 15. bo-* „ *bus violenter ablati*, — — *Judice Ni-* „ *colao Palatino Comite, Pristaldo Zu-* „ *ma (innend Zimándi pusztá neve szár-* „ *mozott) de Villa Janus etc.* — *Idem* „ *Praepositus conquestus est Nicolao Pala-* „ *latino, dicens: quod in Praedio Ecclesiae*

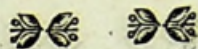
jóhbára Arad Vármegyei nevezetekkel, és esettel rakva lenni találtatik.

Ugyan ezen *Guthfredus* Orodi Prépost, Harmadik *Innocentius* Pápa meghagyásából, az Esztergomi Érsek *Jakabbal*, még 1198-dik Esztendőben, a' Pétsi Püspökségben volt *Hospitalis* renden lévő Apátúrnak Pereiben bíróságot, 's Megítélői Hivatalt viselt, 's azokat helyyesen elintézte.

14. §.

Nem sok idő múltával, harmadik *Honorius* Pápa az Orodi Prépostot 1222-dik Esztendőben, II-dik András Királyunk kedvéből kiesettnek lenni tapasztalván, *Robertust* a' Veszprémi, és *Tamást* az Egri Püspököket öszvebékeltetésre kirendelte, — és tsak ugyan ezen András

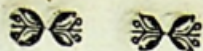
„ de Pauli (Paulis) nomine Heyka,
 „ occisus est — per Servitorem Bodun,
 „ filium Michaelis de Kata; Itaque
 „ retento Pristaldo Zuma, — discussos
 „ misit Varadinum ad Examen ferri
 „ Candentis, ubi Homo Ecclesiae de
 „ Pauli Combustus est. — Vide apud M.
 „ BÉLL. —

Király *Horentinus* Orodi Káptalanbéli Éneklő-Kanonokot *Honorius* Pápához Követségben küldötte 1224-dik Esztendőben; azután pedig az Orodi Káptalannak kijártt 2000. kö Sót megint kiadatta, mint *Salariomot*; innét a' Sótól vagyon ezen fizetésbéli nevezet, melly szerént találtatik, hogy az Erdélyi, 's más nagy fejedelmi Vajdáknak 3000. forint árú Só, — a' Palatinusnak 2000. — a' Horváth Országai Bának 1000. — a' Temesi Grófnak 1000. frt. betsü kö Só, derék Sommáját 50. xr. számlálván, fizetésül adatott. —

E' szerént az Orodi Káptalannak is azan 2000. frt. árú Só megint kijártt 1233-dik Esztend. Mert tsak ugyan betsületben voltak a' Királyok előtt az Orodi Prépostok, valamint *Szvórényi*, *Fabtsits*, *Práy*, *Svastits*, Históriaíró Tudósaink' munkáiban olvasom, hogy Negyedik *Béla* a' híres, 1241-dik Esztendőben volt, Tatárjárás előtt, mint megbízott Embereit, *Vantsa Istvánt* a' Vátzi Püspököt, és az Orodi Prépostot rendelte a' Királyné oldala, és kiütazása mellé örzésül, — melly nevü régi *Vantsay* Nemesek közzül Arad

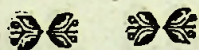
Vármegyében 1736-dik Eszt. Fő Notarius is volt. Ezen Vankai familia *Világosan* is találtatik, és egyébütt nállunk; — de már elallyasodtak, és elágozattak.

15. §.

Minő kedvekben Királyainknak voltak a' mi Orodí Prépostaink, tapogatni, nem tsak gondolni lehet, hogy még azokat nem tsak az fő *Kántzélár*, K. Udvari Koriátosi hivatalra, hanem Püspökségekre is méltóztatták; ilyen vala *János*, a' ki 1262-dik Eszt. az Orodí Prépostságból a' Szerémségi Püspökségre magasztaltott. — Ezen Férfiú után volt Orodí Prépost *Benedek*, az ifiú *István* Király Kántzélárja, 1263-dik Esztendőben (*) holott

Dux

(*) Szeredaynál, Lásd — „ Stephanus DEI Gratia junior Rex Hungariae, Dux Transylvanus etc. — quod Venerabilis Pater Gallus Episcopus Transylvanus; etc. — Datum per manus Magistri Benedicti Praepositi Orodíensis; Aulae nostrae Vice-Cancellarii, Anno Domini 1263. —

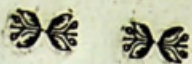
Dux nevezetet visel, melly Szó (i) az Erdélyi Vajdák tzmjénél fényesebb vala, — kiknek mint Királyfiainak Vitézjek, azaz: All-Vajdájok az Erdélyi Hertzogságban, és az Ország harmad részében Segítőjök volt. —

Imétt nevezett *Benedek* Orodí Prépost, *Bárdosi János*, szorgalmatos íróknál, a' *Szepesi Szászok*' Diplomáját, 1271-dik Eszt. alá írta; ki is megint Ifiú *István*' — V-dik ezen nevezetü Király' *Bérma-Levelében*, 4-dik *Bélának* Levelét 1272-dik Eszt. megerősítvén, a' mint alább (k) jön, kiadta.

(i) A' *Dux* névezet, tsak a' Király-Fiaknak, nem pedig a' Vajdáknak adatott. —

(k) — „ Stephanus DEI Gratia junior Rex Hungariae, Dux Transylvaniae, Dñus Cumanorum, — Privilegium Dñi Regis Patris Nostri Carissimi exhibuit, — Cujus Tenor talis est. — Bela DEI Gratia, Hungariae, Dalma. Croat. Romae, Serviae, Gallic. — Rex, Omnibus Xti — etc. Datum A. D. 1246. Secundo Nonas May. — Igitur petitiones Venerabilis Patris attendentes, et Consid. — ipsum

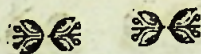
Melly Hivatalában *Benedek* főlyá-
yást vala 1274-dik Esztendeig; mert a'
4-dik László Diplomáját, melyet az *Ola-*
sziaknak adott, 1273-dik Eszt. *Bárdosi-*
nál, aláírta; Kit is Benedek a' Budai
Prépost azon 1274-dik Eszt. hivatalában
felváltott.

16. §.

Kegyelmes Királyaink második
külömbféle Házból való Szakaszában,
közelebb tsak *Péli*, vagy *Pelios Jánosra*
találok az 1357-dik Esztendőben; ki is
Szereday Antal Könyvében emígyen írva
jegyeztetik. — (1).

„ Privilegium Char. — Patris Praesentium
„ patrocínio confirmando — etc. Datum
„ per manus Magistri Benedicti Prae-
„ positi Orodienensis, Aulae nostrae
„ Vice-Cancellarii, — Anno Dñi 1272.“ —
Szvórényinál.

(1) — „ In nomine Domini Amen. — An-
„ no Nominis ejusdem 1357, Die penul-
„ tima Mensis Octobris; In praesentia
„ Rđni in Xto Patris, et Doñi Domi-
„ nici, DEI, et Ap. Sedis Gratia Tran-
„ sylvan. Ecclae Episcopi — Magistrum

Utánna fél Század múlva, ha nem
tovább, *Jakab Orodí* Káptalan' Tagja,
Gyán, *Rajt*, &c. Helységckbe a' Vá-
radi Káptalant Törvényessen léiktattván,
annak, 1406-dik Eszt. *Relatoriaja* így
foglatatosan leírva itten (m) említtetik.

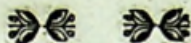
C 2

„ Joannem Pelios Archi - Diaconum
„ Orodiensem Vicarium Procuratorem
„ etc. etc. “

— Ez lehetett *Péli János*, ide való
Péli helység' Birtokoss, vagy arról szár-
mazott Nevezete.

(m) Lásd Tudós Keresztúrinak a' Váradí Püs-
pökség', és Káptalannak állapításáról 1806.
Eszt. írtt Könyvét, Part. 1-ae Pag. 211.
„ Serenissimo Principi — D. Sigismundo
„ DEI Gratia, invicto Regi Hungar. etc.
„ Capitulum Ecclesiae Orodienensis Ora-
„ tionum Suffragia devotarum. etc. — Si-
„ gismundus — Capitulo Ecclae Orodí-
„ ensis salutem, — Poones et Villas,
„ Gián, Rocht, Kenid, Barakon,
„ Bikád, Cseky etc. — Datum Vara-
„ dini — A. D. 1406. — Nos igitur —
„ Hominem nostrum Jacobum Canoni-
„ cum — pro Testimonio transmisimus. —
„ Datum — 24. Die primae Diei Statu-
„ tionis, A. D. 1406. “ —

17. §.

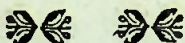
Amaz emlékezetében is kedves, és vitéz Királyunk *Albert* az 1438. Esztendőben virágoztatta az Orodi Káptalant, hozzájuk sok Kegyelmes Megkereső — Hívó; Határjáró, Rábízó, Felhányató, Iktató, Csere-bere, Visgáltató, Fiússító, és egyéb Leveleket (n) küldvén, 's töllők vévén.

(n) Tulajdon ír-táromban találtatik hiteles Mássza ezen itt kihúzott Orodi Káptalan Levelének, melly a' fellyebb említett *Maroth* nemzetségnek Zaránd Vármegyei Jószágáról, és Cseréjéről szól. —

— — „ Capitulum Ecclesiae Orodensis
 „ etc. quod nos Litteras Señi P. D. D.
 „ Alberti — DEI Gratia Romanorum
 „ Regis — et Hung. Boh. Regis — Re-
 „ ambulatorias omni cum Reverentia — in
 „ haec Verba: — Albertus DEI G. —
 „ Capitulo Ecclae Orodensis — Dicitur
 „ nobis in persona Egr. Ladislai filii
 „ Bani de Maroth; — Opp. suum
 „ Gyula, — et Pos. Vary vocata, in
 „ Com. de Zaránd a parte P. Ewzy,
 „ Gywlvátz, Prae. Waroth — Legi-
 „ tima Reambulatione, et Metarum Ere-

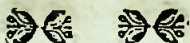

Ezen Levélben az a' Nevezet jegyzésre méltó, hogy eme nagy Zaránd Vármegye *Gyuláig* terjedett, melly most *Brádnál*, *Körös Bányánál*, a' hajdoni *Auraria*, *Romana* bértzes Réznél, *Havasoknál*, a' *Vulkán*, és *Bihari Avasoknál* kezdődik, és most elég terjedett. Valamint az *Új-béts*, *Wybetz* nevezett, melly a' Nagy *Mezőhegyesi* Pusztának hajdoni magyar neve; és honnyaink mostan is úgy hívják, — nem külömben, a' *Maroth*, ama *Mén-maroth* Hertzeg', és *Szétséni* mostani magyar *Metellus*, *Athénéus*, a' Hazának roppant Könyvtárt aján-

---

„ ctione indigerent etc. — Datum A. D.
„ 1438. Unde nos mandatis Regiae Sere-
„ nitatis — obedire cupientes, — Petrum
„ Altaris S. Michaelis — Datum per ma-
„ nus Pauli Lectoris A. D. 1438. Prae-
„ sentibus Mathia Cantore, Stephano Cu-
„ stode, — Mag. Joanne de Zéchén;
„ Jacobo de Kenéz, Dominico de Wy-
„ betz, Canonicis. — L. S. pendentis. —
Ezen Levél Arad Vármegyéről írtt Topo-
grafiámban egészen le vagyon írva — még
1805-dik Esztendőben. —

déköző Grófnak, neveit magokban foglalják. —

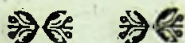
18. §.

Halhatatlan Nagy *Corvinus*, Hóllósi Mátyás Király alatt díszesítette ORODOT ama *Ferentz* névü Prépost 1476-dik Eszt. melly Fejedelemnek arannya találtaott *Néhai Nagyérdemü Gyoroki Edlspacher Zsigmond*, Királyi Tanátsos, Arany Sarkantyús, és Leopold' Sz. Keresztes rende Vitézze, és T. N. Arad Vármegye' Első All-Ispánnyanál, — és *Vásárhellyi János* Fő Szolgabíró Uraknál, holott az egykik Lapján imez környül-írás — *S. Ladislaus* Rex Hung. másik felén a' B. Sz. Mária képe — *Patrona Hungar.* irattal láttszatik; (*) de Heltay Gáspár' Könyveszerént, már Sz. István Királyunk a' Magyarok pénzére a' B. Sz. Mária képét felerette; — Valamint N. M. Gróf *Szétsényi* Úr által készített *Numofilátzéomban*

(*) Lásd Heltay Kronik. a' 133. old. és Kovátsitsot, *Ferentz Orod*i Prépostról, in *Formulis Styli R. Hung.* olim usitati. 177. Levclen. —

Salamon Király Nro 2. és III-IV-Béláknak Nro 4. 7. és Nro 2. 3. 4. 5. pénzein nyilván kitetszik. —

Ezen *Ferentz* Orodi Prépost idejében Aradról Nagy-Váradra vitetett a' *Sz. Agótha* karja, 's Erekléje (*) Vitéz Zredna János eszközlésével; melly Erekléje a' Váradai Templomnak 1443-dik Eszt. lett kigyúladásakor a' *Szent László* Tetemével épen maradt; mellyről T. *Keresztúri* a' 90. Lapon I-ö R. emlékezik. — Ezen Zrednának Segédje Váradon ama híres, tudományos *Janus Pannonius*, Cezinge János volt, kinek munkás Alagyáit, 's Verseit, (o) M. G. Teleki Familia kinyomtatta. —

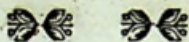

(*) Ezen *Sz. Agótháról* neveztetett, Kún-Sz. Agótha névű nagy puszta, — melly állapotról írta *Ivanits Pál* Zágrábi híres Tudós. —

(o) *Janus Pannoniusról* Párispápai in *Rudo - Redivivo* a' *Trajectumi* kiadásban ez Versét írta:

„ Hic situs est Janus, patrium qui primus ad
Istrum,
„ Duxit Laurigeras ex Helicone Deas. “ —

19. §.

Rendében figyelmemet elfoglalta Tudós sokszor említett, most a' *Pesti* minden Tudományok' Közönségénél lévő Oktató, és Történet-író *Keresztúri Alojz* Úr' Könyvében a' Várad Püspökség' Dolgában, a' 257-dik Lapon, az I. R. talált; Privilegialis Levél, melly az Orod Káptalanban 1495-dik Esztendőben (p) *Lórinthi* falúról költt. —

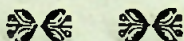

(p) „ Nos Capitulum Ecclesiae Orodensis
 „ Memoriae commendamus, quod R. D.
 „ Pater Nicolaus Sebastiensis, Praepos. et
 „ Canon. Vardiensis, — nec non Egr.
 „ Bartholomaeus de Csahol, et Thomas
 „ de Apagh — quod totales Poss. Ló-
 „ rintzi, Veresegyháza, Zada, o-
 „ mnino in Cottu Pesh, — In cuius
 „ Rei memor. Datum in Festo B. Helenae
 „ Reg. Anno D. 1495. “ —

Ezen Keresztúrinál találom pag. 261.-262. —

Part. I-ae, hogy Rézbánya, Monyásza, Jászashely, Korotnán Ezüst, Réz, Ólom-Bányák, 1500-dik Eszt. ismét kezdettek ásattni; — a' hól most is Vas-hámor, Ezüst, Réz, Piskoltz, sok Arany is találtatik, és kiváltt a' Vas-hámor nagy keletben vagon. —

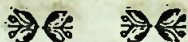
Hanem az ideig is nagy hitclességben volt az *Orodi Káptalan* I-ő *Ulászló*, *Sigmond* Fejedelmeink alatt, kiknek mind az 1444-dik Eszt. (q) *Mutzúbég* ellen viseltt híres *Hannibálunk*, ama ditső *Hunyadi Jánosnak* győzedelméről írtt *Előadások*; — mind pedig *Ezebégnék* Niszszá után lett megverése, és *Posthumus Tár-László*, ifjú kis Király idejében 1448-dik Eszt. való *Újlaki Miklósról* írtt *Levelek bizonyíttják* fent lévő virágzását. (*)

(q) Lásd Praynál, és Bartos Kronikáját Dobnernél T. 1. a' hol az Orodi Káptalan hosszas leírással, Hunyadinak sok, és tsudálatos kevés néppel, a' tenger Törökön vett győzedelmeit előadgya. — Úgy Ducas, és Laonic. Chalcond. pag. 107. az Orodi Levél; — és Eneas Sylv. epist. 81. Callimach 1. híres Íróknál vagyon emlékezet az Orodi Káptalan Szorgalmairól, Leveleiről. —

(*) Ide tartozik Guthkeledi Zokol Ferentz, a' ki 1520-dik Esztendőben volt Orodi Prépost; lásd Vagnernél Collectanea Ill. fam, D. 4. Pagina 111. —

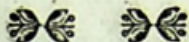

Ugyan néhányszor tiszteltt *Szereday Antal* Tudós, 1536-dik Esztendőről említi az 154-dik lapon, Könyvében az Orodia Káptalan' *Pachyr Vintze* nevü Kano-nokjáról, mint Törvényt-tudó, 's ítélő Biróról Erdélyben lévő *Egyházfalvai Jószágról*, az Orodiaknak szembetünő létét. (R) —

(R) „ Adrianus de Egyed, Artium Libera-
 „ lium, et Juris Utriusque Doctor etc. —
 „ In Causa, quae annis aliquot elapsis co-
 „ ram se inter Venerabile Capitu-
 „ lum Orodienne Actoris nomine per
 „ Venerabilem Dominum Vincentium
 „ a Pachyr Canonicum, et Procurato-
 „ rem legitimum — mota fuit, super me-
 „ dietate Molendini Territorii — Egy-
 „ házfalva, in fluvio Rákosfolyó
 „ vocata, et Comit. de Thorda, — a
 „ Mathia Custode praefati Capituli O-
 „ rodiensis. — Datum Albae Juliae 23-a
 „ M. Augusti Anno Dñi 1536. “ —
 Még a' Mohátsi Hartz után is fent volt
 tehát az Orodia Káptalan. —

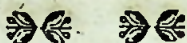
20. §.

Nevezetes védelmező paissa volt Allföldünknek az 1556-dik Esztendő táján ama Vitéz Nagy - Váradí Püspök *Zaberdi Mátyás*; a' kinck évéje előtt a' Temesvári *Marius*, ama diadalmas *Lossontzi István* 1552-dik Esztendőben, Tinódi Sebestyén Versci szerént, magyar, de igaz leírással ditsőítve előadatik, — ki is a' nálam lévő dcák *praefectionalis* Levél értelme szerént mint Temesi Gróf, és az alsó Magyar Ország Kapitánnya *Frusina*, és *Anna* Leányait fiúi - ágazatú Birtokossá tette minden Javaiban; (r) ottan az Orodí Káptalan' Jóságáról, mint Szomszédról,

---

(r) Nos Capitulum Eccleae Metrop. Strigoniensis — (post Requisitionum mandatum) Serenissimo Principi D. D. Ferdinando primo etc. — Datum Pataviae A. D. 1552. Item ad facies Castri Pankotta — Jobbagyione Blasio Nagy, Capituli Orodensis de Poss. Barnoth, — item Possess. Nagy-Bárd ann. Capituli Orod, — Datum 16-o Die Executionis Statut. A-o 1553. —

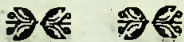

ezen Ns Arad, és Zaránd Vármegyékben, szó vagyon.

21. §.

Most jövök azon hiteles kifejtésre, mellyben előfordúl, a' most fent álló A-RAD Várossának, és régi elrontott Várának első böltsője, melly 1554-dik Esztendőben kezdett. Ugyan is látván a' Törökök, és azoknak fel-lázasztói, az akkori üdöbéli zenebonáskodók, 's a' Fejedelmek közt szerentsétlen Izgágát szerző pártosok; (mert minden újjító, Hazárontó) látván, és irigykedvén az Orodí Káptalan' fentállására, 's Jóságaira, — kiváltt pediglen cröss Bástyák, Köfalak közt rejtett kintscikre, 's Öss-füstös néhai Alladalmi Levelekre, Ok-íratra, mellyek azon Szent helyen az Ivadékság számára annyi sok Idök óta gonviselés által fent tartattak; azokat elszórni, tőkételni, és magok hasznára fordítani, az Orodí Káptalan' Tagjait kiköszöböltni, és Jóságait eltsikarni, idegenyíteni akarták; hólott a' Törvények' gyökereiből tudgyuk: addig fent lészen Birtokunk, a' míglen a' Papoknál is állandón marad a' fekvő

Jószág, kik, mint mi hajdon vérrel, 's
Egyházi alkalommal szerzették Javaikat. —

A' másét kívánók tehát ki nem
dúlhatták az Orodiaikat szép móddal. —
Rajta! — azt gondolták, hogy Orodon
alól egy Kastélyt, Erkélyt, és ostrom-
ló, vagy magokat a' kifutkározás után ól-
talmazó Várt, a' mostani Ó-ARAD hel-
lyén a' Maros mellett posványos Lapály
köztt, építvén, az Orodiaik ellen támo-
dólag való menedék helyett találjanak,
's abból a' Várból az Orodiaikat háborgas-
sák. — Meg is lett szándékok. —

De Vitéz *Zaberdényi Mátyás* fő
Vezér, és Várad Püspök, az ő Ezredes
Fő Kapitányt *Magótsi Gáspárt* Gyuláról
az Aradi Új-Vár építésének elrontására,
vagy legalább gátolására küldötte; a' mint
annak hiteles Levele itten (s) szórúl szó-
ra; az Arad Várossának egy öröme,
mint különös Eredetének Talpköve, azon
elrontott első Orod után, lett ARAD
Várossának Eleje, Kezdeté előadatik: —

(s) Lásd Tudós Keresztúrinál P. II. pag. 217.
L. S. — Anno proxime praeterito (1554)

Egy két Esztendővel ugyan is 1542 - dik
 Esztendőben, még *Fráter György* Királ-
 lyi Helytartó, az Aradi, Csanádi Pré-

---

cum Factiosi — circa Templum Orodien-
 ense Fortalitium aliquod Kázon Bassa
 facere caeperat; nunc tamen Castrum erigi,
 ac quotidie muniri Hálumbég certo scri-
 bit, ubi etiam Zanchacum (*) statuent,
 ita ut Orodini Zanchacus de novo cum
 Copiosiore Exercitu manere possit. Com-
 miseram Dominis Capitaneis Gyulensibus,
 ut cum Exercitu proficiscerentur, et Ple-
 bem miseram a laboribus ejusdem Castri ar-
 cerent, depellerentque, ac inceptam Ca-

(*) Lásd F. J. Miller Könyvét: *Epistolae*
 Impp. Ferd. I. & Maximil. pag. 125. —
Zanziakus, olyan Hivatal a' Törököknél
 mint nállunk a' Vice-Ispány; a' *Beglerbég*,
 vagy is, az ő Fő-Ispánnya alatt vagon,
 — ezokról egy egy Vidék *Sangiatusnak*
 neveztetik, — a' Vár, és Vármegye Kór-
 mányozói voltak — Béke idejében. Innét
 Erdélyi Zaránd Vármegyében mondatik:
 az Ur ő Szantsága, az az Bírói fő Tiszt-
 sége, — Zántsága!

postoktól, mint Birtokosoktól, Segéd
200. Lovasokat az Ország' Végzése szerént
kértt, és által vett. —

stri (hodie Arad) munitionem, si fieri
posset, intermitti curarent, non tamen ut
adversus hostem contra Inducias quidquam
adtentare deberent. Varadini 19-a Die
mensis Januarii, Anno Dñi 1555-o Ma-
thias Zaberminus, Episcopus Varad.
m. p.

Az 1566 -dik Eszt. Thordán II-dik János,
'Sigmund Királyfi, Erdélyi Fejedelem alatt
hozott Végzés ez; „*Végezetre miértt,*
„*hogy az Úr Isten Jóvoltából, az Evan-*
„*geliomnak — Egyenlő akarattal végez-*
„*tett: hogy afféle renden lévő (Római*
„*hitű). Egyházi Személyek, kik a' Pá-*
„*pai Tudományhoz — ragaszkodtanak, —*
„*az ő Felsége Birodalmából mindenünner*
„*ki-igazlttussanak. — Ő Felsége a' jöven-*
„*dő Virág Vasárnapját hadtu.*“ —
Lásd, Tudós Keresztúrinál az egész,
's több efféle Tzikkelyt, — 220. — 221.
Lev. —

22. §.

Az iméntt említett Thordai Végzés szerint a' Római hitü Szerzeteseknek, Prépostság, Apátok, Monostorok, Káptalanbélieknek elkellett oszlani, ha tsak fel nem mondtak az igaz hittel; valamint hogy az Isten ígében erőssen álló hajdoni ORODI Káptalan' Tagjai is inkább megakartak a' világi javaktól válni, mint az örökké valóságot ideiglen való birtokért elveszteni; — önként felmondtak Vagyonnyaiknak kieresztésével, kik 500. Esztendőig a' magyar Anyaszentegyháznak, az Esztergomi Ersek hatalma alatt lévén, díszsére, és édes Hazánknak nagy tekéntetére, hitelére, hasznára vóltanak! — Méltattlan kiköszöböltetéseket leírta *Práy* — Specimen Hierarchiae Sacrae Hungariae — névü Könyvében, pag. 4. — Kikről ugyan *Práy* Írásában pag. 13. — előadatik IX-dik Bonifacius Pápa Levele, — és *Péterfinál* is sok helyen vagon emlékezet, hogy a' Szent Zsinatokra meghívtattak, és hiteles helyyü, *Locus Credibilis*, Országunk' javára ügyelő híres Káptalan vólt.

Meg-

Megbánták hihető Erdély Ország' Karjai az Orodi Káptalannak üldözését; — mert, I-ső János Fejedelem halála után Özvegyének Izabellának országlása alatt, az előtt egyszer, 1544-dik Esztendőben, ugyan Thordán azt rendelték: (*) hogy az Orodi Káptalan' Jóságai Horváth Mihály kezéből vissza vétettyén, a' Vásárhelyi Tzikkely szerént nekik kezekbe adtassanak. —

(*) Így szól az 1544-dik Évvi Thordai rendelés: — „Majestas Reginalis Bona „Capituli Orodienſis de manibus „Michaëlis Horváth, excipi, et „Ecclesiae reſtuiti faciat; Beneficia autem Eccleſiaſtica Majestas ſua benemeritis „conferat, — qui Eccleſiae DEI — ſer- „vire ſciant, et pro Majestate ſua, et „Filio ſuo (NB.) DEUM exorare, — „juxta Conſtitutionem in Comitibus in Op- „pido Váſárhely celebratis. “ —

(NB.) Fia vólt ama II-dik János Zsigmond, a' ki némelly Blandrata nevű Külső Orzági Orvos, és Tanátsossa által minden ebbéli üldözésekre fakadott. —

23. §.

Ama híres *Oláh Miklós*' Érsek-
ségében 1562-dik Esztendőben Egyházi
Zsinat tartattván, az Orodí Prépost is, de
tsak tsupa Nevezettel, 's Czímmel arra
meghívatott, kiről *Péterfi* az erről írt
Könyvének 148-dik, és 149-dik lapjain
emlékezik. . Azután pedig efféle nevezet-
tü, tsak Orodí Prépostság' tzi-
jével ékeskedő Tagok, másutt lakván,
és Apátúrok, Kanonokok lévén, talál-
tattnak, *Szvorényi*' előadása szerént, E-
ZEK: Az 1557-dik Eszt. *Kudilits Péter*
Nyitrai Kanonok. — 1572-dik Eszt. *Ku-
tzilich* Egri Kanonok. — 1594-dik Eszt.
Napragi Demeter, Orodí, 's Egri Pré-
post; ismét 1604-dik Eszt. *Lépes Bálint*
Győri Kanonok. — 1630-dik Eszt. *Egri
Dienes*, 's a't. 1700-dik Esztendő táján
Mártonfi György Erdélyi Püspök, — a'
ki 1721-dik Esztendőben az Aradi Tiszte-
lendő Minoritáknál Kis-Papokat felszen-
telvén, és, *Sede vacante Chanadiensis*, —
Aradon bérmálván, az Aradi előbbeni
Várhan G. *Conspruch* Fő Ispánt installálta,
bé-iktatta. Az utolsó Orodí Prépost Gróf

Sauer Cajetan Árbai Püspök, és Váradi
 Tudós Nagy Prépost, illy Czímmel éltt:
Præpositus S. Martini de Orod. — Mi-
 némü viszontagságai voltak pedig Aradnak
 a' múlt 18-dik Században, azt meg lehet
 találni a' mostani ARAD Privilegiáltt Vá-
 ros' Archivumában, és különössön felje-
 gyeztettek *Pray* Tudós Hazánk-fia' *Hi-*
storia Regum nevü Könyvében, P. III.
 1614-o Anno, pagin. 271-a — item pag.
 361. — 434 's a' t. — melly mindennütt
Lippa, Boross-Jeneő, Világos, Nagy-
lak' viszontagságaiban részesült egészszen
 a' míg a' Töröknek, és a' Pártosoknak,
 1707-dik Esztendő' táján lett innen való
 elűzetések az Aradi Egeket, 's Vidéket
 fel- és kiderítette. — Holott *Jaksits,*
 és más fő Emberek, a' véres Tört, és
 Kardot, midőn Hadba kellett menni,
 hordozták, és az *Aradiak* a' Haza mel-
 lett mindég készen állottak. Lásd ezt
 a' szokást *Verbötzinél*, P. I. titt. 3. §.
 2. & 3. — *Oláh Miklósnál*, *Ungariae suae*
 pag. 10.

24. §.

Nyughatatlankodtak ugyan a' Rákótziai Arad környékén 1708-dik Esztendőben is, a' midőn a' Várost felgyújtották, és óh fájdalom! ekkoron sok régi Írásait ismét elvesztette; míglen *Erdőhegynél* a' Pártosok utóljára is elnyomatnak; mert ugyan is az 1702-dik Esztendőben, Arad Várossának Tanácsa felállván, különös Petsétet nyertt, és a' Pia-tzi, Vásári Szabadságát, és egyéb Iga-zadjainak kiváltságát, ekkor még az *Olivéth, Sofronya, Eötvenes, Zimánd, Sz. Pál, Íratos, Varjas; Sz. Tamás* puszták Birtokában voltak, — de idő jár-tával töllök elmaradott. Az 1725-dik, és 1726-dik Esztendőben nagyon bízattatott Jussaiban való megtartása eránt; — sőt még *Rajnold* Mutinai Hertzeg az A-radi Polgárok' számának Lajstromába is ma-gát íratta. Az 1734-dik, és 1735-dik Esztendőben Szegedenitz, *Rätz Péro* (*) Zenebonája, — valamint 1738-diktól fog-

---

(*) Az Actiója nállam is vagyon leírva. —

Ma, egész 1741-dik Esztendeig a' Maros vizének szörnyü áradása, és a' Mirigyhalál, Marha-dög nagy károkat, és a' Lakosoknak fogyasztását okozta. 1742-dik Esztendőben *Kellerman* Regementyebéli Katonákat az akkori All-Ispány *Bibits Jakab*, Aradból 100. férfiat felfegyverkeztetvén letsendesítette; és az elindult, Zászlóval Aradra is béütő Haramiákat elszéllesztette. 1745-dik Esztendőben felszabadítását tetemes érdemcirezve Arad kívánván; az 1746. Esztend. megszűnt *Nationalis Militiabéli* Tagokkal a' Város megszaporodott; 1747-dik Esztendőben *F. Mária Theresia* Királynétől némelly Privilegiomot nyertt Arad Várossa. — 1748-dik Esztendőtől fogva 1762-ik Esztendeig sérelmes állapotyai voltak Aradnak; — az 1763-dik Esztendőben az úgy hívott OROD Szigete kiméretett, szabattott az újra, 's újjonnan épített Várnak, holott jó Erdő, Liget állott.

Az 1766-dik Esztendőben megtilatott, a' leendő Új Vár miatt, Arad Várossában, a' mostani helyén való Háznak építése, — melly tsak 1783-dik

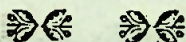

Eszkendőben *F. Jósef* Császár által megmásoltatott. —

Az 1767-dik Eszkendőben az Ó-Várból a' Burgus Katonai Foglyok Borosiába vissza küldettek. — Az 1771-dik Eszkendőben Arad a' víz áradás miatt ismét számlálhatatlan kárt szenvedett. — 1773-dik Eszkendőben F. II-dik Jósef Császár az Aradi Város-Házánál leszálván, ki's felszabadításáról Reményt nyújtott; — azért is 1776-dik Eszkendőben, eltseréltetett a' *Zimándi* puszta, hogy oda költözvén Arad Királyi Város legyen, — mellyben 1778-dik Eszkendőben *M. G. Zichi Ferentz* Elölüllése alatt Commissio tartatik. — Azután a' Harmintzad Aradon azért félben szakad, mivel Magyar Országgal a' *Banatus* incorporáltatott. — Az 1781-dik Eszkendőben felállítatott a' Normalis Oskola (*) 1783-dik Eszkendőben

---

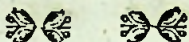
(*) Arad Várossa a' Professorokat maga fizeti, Oskolák épületét tsináltatta, — a' Gynasiomot is reparáltattya; — Leány-Gyermek Iskolát felállítván a' Tanítónét dotálta.

50. Esztendőre szolgáló Szabadság hirdetik azoknak, kik az Új-Várban épületet fognak tenni.

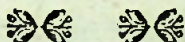
Az 1784-dik Esztendőben mind a' *Maros* áradása, mind a' *Hóra*, *Kloska*, *Krissán Dsurs'* zendülése Aradot figyelmeztessé tette, 's felfegyverkeztette, annyi-
val inkább *Mikelakán* 's egyebütt a' Haramiák 1786-dik Esztendőben dibolást, dúlást, domberozást követtek. 1788-dik Esztendőben nagy fogyatkozást a' Polgárok között téssen a' ragadozó Nyavalya; — 1794-dik és 1795-dik Esztendőkben Éhség uralkodott, — 's Arad Várossa saját Lakó-sainak Gabonát nyújt. Az 1796-dik Esztendőben Polgári Katonaság *Magyar*, *Né-meth*, *Rätz* nyelvek szerént, — Szászad szerént, — kiállítatik. 1797-dik Eszt. Fels. JÓSEF, F. H. Nádor Ispány Urunk Aradon a' Nemes Felkelő Sereget vizsgálta; az egész Város éjjel ott létében kivilágosított. 1799-dik Eszt. Árkok hanyattak a' *Maros* áradása ellen 8000. ölnyire, — azontúl, a' hól régen *Eugenius* által a' *Maros* vizének leágoztatására 3. árok ásattván, *Tóth-Komlósna*k vitétetett.

25. §.

Különös Érdeme vagyon *ARAD* Várossának: hogy a' Török kihajtása után több rendbéli alkalmatossággal, és háborús Időben az Aradi Polgárok a' Só-Háznál, a' Várban, a' Megyei Épületeknél Strázsát állottak, — tudniillik mindig benne vólt az Aradi derék Lakosokban azon Katonai Tűz, és Tábori *Szesz*, *Spiritus*, mellyel tsupán itten körül az Aradiak bírtak. Mert a' mi Aradi Vidékünk hol virágzó állapotban olykor olykor feltűnt, hol a' gyakor Hadakozások után lett pusztítások miatt kietlenségében alá hanyatlott. Azért is megérdemlik a' Köz figyelmetességet, azon Óriási Válokkal Megyénk' állapottyát emelgető derék Férfiak, Kik közcelebbről ezen Tájéknak kiderülését okozták. — Illyenek vóltak, egyebek közzül, ama' Gyaráki Gróf *Grassalkovits Antal*, Gróf Galánthai *Fekete György*, Megyei Fő Kormányozók; azoknak évjében éltt *Bibits János*, híres Szerzeményünknek állapotja; Söborsini *Forrai András* Királyi Tanácsos, — *Justinus*' 24. Könyveinek Ma-

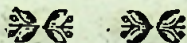

gyarra lett Fordítója; — idebb pediglen
néhai érdemes *Tolvaj, Lovász, Kélem-
pay, Szabó, Bohus, Szalbeck, Ká-
szonyi*, Gyoroki *Edelspacher Zsigmond*
K. T. és Leopold Rendének Vitézce, és
egyébb familiákbéli nevezetes Emberek. —
Az 1790-dik Esztendőtől fogva pedig Ne-
mes Vármegyénket böltsen vezérlő Fő-Is-
pány, és Cs. K. Fő Lovász-Mester, Bel-
ső Tanácsos, Ország-Zászlóssa *Zsadányi*,
Török-Szent-Miklósi **ALMÁSI PÁL Úr** Ő
Excellentiája! Midőn ezeket jegyzeném,
élnek, és éljenek szerentséssen! Első Al-
Ispány *Stanislovits György* Királyi Ta-
nácsos; Második Al-Ispány *Kováts Ne-
pomuk János*; Fő Notárius *Sárosfalvi Bit-
tó Albert*; Honorarius Fő Jegyző *Boross-
Jenei Atzel Antal*; Fő Szolgabírák *Vá-
sárhellyi János*; *Sárosfalvi Bittó Imre*;
Gyoroki Edelspacher János; *Bánhtdi An-
tal*; Fizetés mellett szolgáló Assessorok
Faschó János, *Sipeki Balás Sándor*,
Keresztes János; Fő Ügyész *Holdmézesi*
Korneli Jó'sef; Fő Adó-Szedő *Zadjeli*
Slachta Gábor; Számvévő *Barthos Fe-
rentz*; Első Al-Jegyző *Pongrátz János*;

Második, *Lázár Lázár*, *Deső János*, és *Faschó József*; Al-Ügyészek *Szöke Sámuel*, *Langó Ferentz*, *Kis József*; Szolgabírák *Gyoroki Edlspacher Zsigmond*, *Váradi Török Márton*, *Mátsay Csernovits János*, *Egyed Gábor*, valamint *Nándory József*, *Deseő Zsigmond*, *Urbányi Imre*, *Jakabos József*. Honorarius Szolgabírák: *Csernovits István*, *Csernovits Arsenius*, *Pulay János*; Esküttek *Bíró Mojses*, *Peretsenyi Nagy László*, *Institóris Sámuel*, *Czompó Ferentz*, — *Vangel Ignátz*, *Ormos József*, *Bittó Mihály*, *Lenkey Károly*, *Jakabos János*, *Porubszky János*, *Pulay András*; Honorarius Esküttek: *Kristyóri László*, *Nagy János*, *Fekete Ferentz*, *Godányi Sándor*. Al-Adó-Szedők: *Egegi Elek*, *Páll Lőrincz*, *Kavimai Bochdanovits Daniél*, *Antalfi János*. Fő-Orvos Doctor *Rósa József*; — Földmérő *Glatz János*; Köz-Bátorság Biztossai *Vörös Miklós*, *Ferentzi*, és *Kuttni*. Kik az itten alább előszámlálendő díszes Megyei Karok, és Rendeik által az 1813-dik Esztendőben tartott Tiszt-Választó Szék alkalmatosságával

Hivatalaikra emeltettek Közönséges Felki-
áltás, és helybenhagyással. — Nevezetes-
sen pedig vannak Megyénkben a' fent irt-
takon kívül ezen Földes Urak, ú. m. Nagy
Méltóságú Gróf *Gyulay Ignácz* Úr Új-Pa-
náthi Örökös, Ö Felsége győzedelmes Ár-
madájánál Pattantyús Fő Generális, Hor-
váth Országi Bán, Leopold Rendének Ko-
resztes Vitézze, és a' *Névszky - Sándor*
Rendének Keresztesse, a' mostani Frantz
Háhorúban Magyarok ditső Hösse! Ö Excel.
Confereñtialis Belső-Tanátsos Boross-Jenei *A-
tzel István*; Galantai Gróf *Fekete Ferentz*;
Gr. *Venkheim Jó'sef*; Gróf *Csernovits Lázár*;
Gróf *Königszegh János*; Soborsini Báró
Forrai András; Báró *Pichler, Tomasits*;
ügy *Névery Elek*; Referendarius *Lovász*
Imre; *Tököli Zsebök, Dézsán Jó'sef*,
Consiliariusok: Matsay *Csernovits Pál*,
és Matsay *Csernovits János*; *Tököli Pé-
ter, Edlspacher Mátyás*, Farádi *Vörös*
*Ignácz, Somogyi János, Kornéli Am-
brus*; Kavnai *Bochdanovits David*; *Ber-
nárd György, Florián*; *Butzurka György*;
Házi; *Naiman*; *Bene*; T. Cs. Kir. Ta-
nátsos *Kászonyi Andrásné*, született Vi-

zenbergi *Vizer Alojzia*, — és T. Szalpcskéné Aszszony, született *Török Sófia*, — úgy *Török Zsigmond*; több számos Nemes familiák, és külső Vármegyebéli Táblabírák, és Birtokosok.

Jegyzésre méltó: hogy Nemes Arad Vármegyében találtattnak 188. Helységek, mellyek 4. Járásokra osztattván azok közül 10. Mező-Városok légyenek; az utóbbi foglalatos Nép felszámítása szerint 200,000. cireiter Lelkek benne vagynak, és *Maros*, *Fejér* és *Fekete Körözsök*, *Csiger*, *Tüz*, vizeinek nedveivel ásztatatik.

26. §.

Különössen pedig Arad Várossát ékesíti a' Napkeleti Anyaszentegyháznak folyvástt itt lakó Püspöke, — kiknek előbbeni Évéről való Lajstromát is résziben elő adhatom; de mivel *Jenőben* vólt első Székek, és ottan *Metropolita* névvel uralkodtak, — azok közzül a' mennyire mehettem, némellyeket felfedezek: A' *Jénopoli* Érsek, I-ső *György* Szerbiai *Despota* által, kezdetét vette *Zsigmond* Királyunk alatt, mintegy 1435. dik Esztendő.

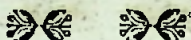
Ki is 13. nagy Várokat, Városokat, —
ú.m. *Salánkemént, Debreczent, (*) Munkátsot, Türt, Világost* &c. bírván sok
Serbiai népet a' Magyar Korona alá hódít-
ván, által költöztetett, (**) és sok viszony-
tagságokon mentt keresztül; — de a' Rátz
Nép számára az Erdélyi Fejedelmektől, ú.m.
Rákotzi, Rédey, Bartsay, Kemén &c. Bérma—*Confirmationális* Leveleket nyertek
az Érsekek; — 1-ső tehát *Sabbás Brankovits Raits* vala. — 2-dik *Isaiás Diakovits*
Jenopoli Püspökből *Karlovitzi Érsek*
lett. — Ezután 3-dik vala *Jbanitius Martinovits*,
a' ki a' múltt 18-dik Század' e-

(*) Már 1214-dik Esztendő táján fent állott
Debreczen; a' mint megíratott in Regi-
stro Varadiensi, de Examine ferri candenti-
tis, 138. §. „Teco, filius Tho-
„mae, de villa Debrezun, et So-
„rorius ejus — protestati sunt
„nobis &c. &c.” —

(**) Lásd *Brankovits György, Historiáját, és Bonfiniust Dec. L. 3-o Valamint Thurócius Kronikáját.* — Capite 20-o — előadattnak ezen esetek. —

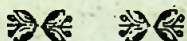

lejen Jenöböl *Aradra* tette által a' Püspök
 ki Lakást. — 4-dik Utánna *Sofronius Ra-*
vanitsanin. — 5 -dik Megint ezek után
Vincentius Joannovits. — Ennek Karlo-
 vitzra lett általtétclével 6 -dik lett *Isaiás*
Antonovits. — 7-dik *Paulus Nenadovits,*
 Ki is megint Karlovitzi Metropolitává ne-
 veztetttvén, lett 8 -dik *Sinesius Zsivano-*
vits emlékezetes Férfiú. — 9-dik *Pachomi-*
us Knezevits. — 10-dik *Petrus Petrovits,*
 Aradi Püspök után, magasztaltatott a' Je-
 nöpöli, és Aradi Ó-hitü Püspökségre a'
 mostani *Avacumovits Pál,* — éljen !!!
 Ki alatt 14. Estperestség, — 551. Egyhá-
 zok, 's annyival több Plébánusok vannak,
 — és hozzá tartozik ama híres, régi é-
 pületü *Hodosi,* vagy is *Bodrogi* Monos-
 tor, mellyet valaha *Jaksits de Nagylak,*
 itten körül fekvö Jóságot bíró nagy fa-
 milia épített.

27. §.

Jelesíti továbbá ezen nagy Keres-
 kedői Városunkat az ő közel-lévö *Ménesi,*
Páulisi, Gyoroki, Kuvtnyi, Kovaszin-
tzi, Világosi, Galsai, Uri, Magya-
ráthi, Bokrétai, Pankotai, Boross-Jé-

nei, 's *Mokrai* szép verő fényes fekvésű szelíd Szőlő-Hegyc; mellyekről az a' Tudósítás, hogy *Decius* és *Trajanus* Római Császárok' idején a' Szeremségből hozott Szőlőkkel azon Vitéz Nép Katonái béültették, a' millyen nevű Szőlő-fürtyeink is bizonyíttyák; úgy-mint: 1-ör *Dinka* verhenyeges piroskás húsos szemű, télre jól eláll; 2-ör *Szeremi zöld*, (*) tömött, leves hosszús fürtü, 3-ör *Romunya* húsos, fényes gyenge hártájú, 4-er *Bólgár* izmos fejr, veres, és fekete szemű, bőv bört termő, Búlgáriai fajta. 5-ör *Török-Szőllő*, mint a' Gohér vastag, ló szemű, húsos, 6-ör *Formént* fejr, és piroskás is vagyon, feketést is láttam *Galsán*, a' Pórtsínhoz hasonló; 7-er *Badatsin* apró fekete szemű igen édes. —

Valahány a' *Promontorium* az Országban, majd a' magyar nevezetek egymástól is különböznek, de emezek min-

---

(*) Ezen Szeremi-zöld nevű fürtökből tsinálnak Chámpániai, Schempáner ízletű jó, ritka Borokat Váradon, és Aradon. —

denütt egyeránt hívattnak — ú. m. *Ketske tsetsü*, *Gohér*, *Bajór*, *Madárka*, *Juh fark*, *Mustosfél*, *Alatt-termő*, *Erdélyi*, *Rózsa*, *Bakor*, *Bakator*, *Gyöngyék*, *Hárs-levelü*, *Muskatály*, *Ökör szem*, *Gazdabiztató*, *Kökörtstn*, *Leány szöllő*, *Kaszab*, *Lódó*, *Kadárka*, *Fekér Rózsa*, *Fekete bakor*, 's a. f. melyekről én *Topografiámban*, és az *Aradi Szöllőkről* írt *Könyvemben*, mellyet a' népmzeti *Pesti*, *Szétsényi* névről hívott, *Könyvtárban* lettettem, bővebben értekeztem; előadván ottan a' *Ménesi AUSZPRUG Aszszú szöllő*, és a' *Közönséges Bor* készítését, mivel már a' *Ménesi* édes, piros, és fekete *Bor* a' *Tokaival* vetelkedik, hanem ha *Orvossági* hasznára, és *Tarthatóságára* aztat a' *Ménesi* felül nem múlja, mert a' mi *Ménesi*, *Paulisi*, *Gyóroki*, *Kuvinyi* 's más fekete, kláris-színű, édes, és *Köz Borainkat* is a' *Tengereken* bétsináltt, gyantával, szurokkal futtatott *Hordókban* meszsze, 's *Északi pólusig* is, és *Amerikába*, *Ázsiába* is ellehet vitetni. — *Közelebb* 1421-dik *Esztendő* táján némelly *Erdős-Kereki László* a' *Mé-*

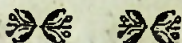

nesi Szöllejét a' Tsanádi Káptalannak ajándékozá; valamint *Mokrán*, *Galsán*, a' *Rákotziak*, Apafiak, és a' Törökök által műveltetett Szőlők vagynak, azon névvel is hívattnak; de leginkább 1745-dik Esztendőben Gróf *Grassalkovits Antal* Fő-Ispányunk alatt léve fő bctsülete az Aradi Boroknak; azután Tseh-Országba, és a' *Bukári*, *Fiúmiai* Rév-partokra kezdettek hordatni; — melly mazsola Ménesi bort *Tettes Squaritsné* hajdon készítgette; — most nem is édes, nem jó, nem is illatos, és kellemetes *Auszprung* más, tsak a' *Ménesi* fekete, piros Aszszú-szőlő Bor, melly az Aradiaknak Ditsősége. —

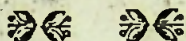
28. §.

Az Aradi Lakosoknak szorgalmatos mivélése teszi az előbb számláltt Szőlő Hegyeknek termékenységét, kik Esztendő által sok ezer Rfrtokat a' Dolgosoknak kiadnak, és a' Bort Kereskedésre öszveszedik, a' minthogy főbb nyereségeknek ágozattyai — a' Bor, — és a' Marha, — és a' Gyapjú, Méz, Viasz, Fagyú, Gabona. Ezek az Aradiak itt az Al.

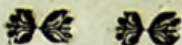
földnek hegyallyán minden Szőlőben költéséges Borházakat, Kólnákat, Pintzéket, Pajtákat építtetnek, 's nyáron által Szőlőjeket műveltetvén a' Hegyekben laknak, 's drága itt termő minden Gyümölcsökkel Estend Vendégeiket szívesen fogadván mulattatják. Télben ganéjt, földet, pelyvát, karókat hordattnak. Tavaszkor Martius' közepén megtsendül a' kapa, és kinyittattnak a' Szőlők; addiglan ha kemény a' Februariusi Idő, tehát a' Kádokon, földel felül bétömött, és mázolt Törkölyek álván, azt felfedik, és Pálinkának kiégetik, 's mint az idén, szük Gabona, — és Makkot nem termő Időben, azzal a' magló, és meddő sertéseiket, korpával, darával meghintvén, tartogattják. Martius végén, Aprilis elején a' múlt Öszkor szedett, és a' *Karikás Szőlőkről* levagdaltt Venyigét, a' télen tsináltt, vagy még az öszről elmaradott Vermekbe ültetik. Mások a' hosszú, jó fajta vesszőket elbújtattják ott, a' hól ritkák a' Tökék, — némelleyek egész Szőlő-Tött gyökerestül együtt kivévén négy, ött ág-ra elhomlították, 's buktattják. — —

Következik a' Nagy, vagy tsonka hétben Húsvétkor a' Szőlő-mettzés; venyige-hordás; és azonnal a' karózás; óltás, és az allyában a' fa nyesés, botolás, bázda, zápor-gát hányás.

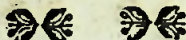
Míglén pedig kinyílna, 's fakadna a' Szőlő-levél addig *Karikára Rudakra* hajtogatják a' karókhoz kötözendő venyigét. Ezután vagyon a' bévágás, utánna az első Szőlő-növés' kötözése, és úgy a' keverés, mellyel a' 2-dik néha a' 3-dik kötözés, gyomlálás, botozás, levelezés, hitván-kapts, ág-bog' letsipkedése, 's reá a' harmallás; itt már nyugszik Bertalan napig a' Szőlő' bizgatása; 's ekkor a' lágy szemre való kapálás, utánna 3 — 4 hétre, 5 — vagy 6 - dik hétre is, midön megéri a' Szőlő October' elején, néha közepén, a' Nagy Szüretelés esik; — ekkor már az Aszszonyok szedegetik a' tepedtt, vagy is Aszszú-Szőlő szemeket, 's árúlgatják Ittzenként. —

29. §.

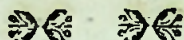
Sok volna az ide való Szüretből értekezni, a' mit ezen Tárgyon nem lehet kívánni, tsak némelly Aradiaknak Szürese módját leírom; — a' fő helyeken *Paulison, Ménesiben, Gyorokon,* az Uraságok ötszáz, ezer akós Kádokra szedetik a' Szöllő fürtököt, — külön a' *Bolgár, Portsín, Erdélyi, Szemendriai, Badatsin, Fekete Rozás Szöllőket,* külön ismét a' *fejér, piros, Dinka, Szaldó, Mustos fél,* és egyéb minden fejér némű fürtöket. De előbb az asztalon, vagy a' Szöllők' rendén az Aszszú-szöllő fekete szemeket kiválogattyák a' leves fürtöktől, mellyeket gyékénre terítvén *Auszprúgnak* fent tartják. A' köz gerézdeket pedig minekutánna Csebrekben, Puttonban a' Szöllő rendjeiről lehozván megtsömszelik, azon nagy Kádokra töltik, és onnét, ha megtelnek, alól kifúrva lévén, a' nagybúl a' kis Kádba eresztik, és hordókra töltik azon szürtt mustot, melly itt a' *Protopon*; de másodsor megtapostattván a' mellette lévő Kádból, a'

sajtóban teszik, és ott kiprécseelik, melly a' *Deuterion*, második Bor. —

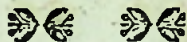
Idább, *Világoson*, *Galsán*, *Magyaráton*, és *Mokrán*, szinte az Uraságok tesznek; de mivel sok pamatsolásból, időtöltésből áll az ilyen Szüretelés, tehát a' *Várad*i mód szerént, spárgából, zsinegből ritkán szőtt kender-zsákokban nyomtattják-ki a' fürtöket egy 16. akósnyi Kádban álván egy-két nyomó izmos pimasz, és így a' feketét, fejezt, piros gerezdeket a' nyomó - kád előtt megtsamaszolják, zsákra töltik, kinyomják, tapossák, és a' készen álló hordókra lyukatsos bádogú *Lthún*, töltéséren felöntik a' habzó zavarék mustót, melly azután letsendesedvén mind fejez Bor léssen; tsak hogy tsamaszolva sokáig ne áljon a' Csebekben. — A' köz veres bort pedig, fürtöstől öszvezutskolva, törve, kavarva a' Kádakon 6. hétig is, némelleyek 2. — 3. hetekig tsak, tartják, és leszürtsölvén az alúl kifúrott nagy Kádból, szín piros bort Hordókra töltik; — mind ezt, mind pedig a' fejez bor' Törkölyét kisajtollyák, és különös Hordókba eltöltögetik. —

Ürmöst pedig a' Szín mustból állapotása után másod napon réz üstben, egy akót fél akónyira lefőzik, 's úgy készítik: hogy midőn minden habját, salakját felhányta a' forrott must, és már tisztán párolog a' hév forrása, tehát nagy dézsákba, kádtskákbába töltik, míglen egészen meg-
hül, — kipárolog savanyúsága; az alatt másfél arasznyi hosszúságú, és egy hüvelknyi szélességű zsatskóban Bárány-ürmöt (*Absynthium Punicum*) vagdaltván, és mustárt is belé tévén, az ürmös-bornak készített hordóba eresztik, hogy velle kovászosodjon, és hidegen a' főzött musttal feldúzzadjon, forjon, buzogjon; mások csak mustban a' Bárány-ürmöt jól megfőzik, és tisztán leszürvén, kesernyés levét a' hültt mustba, egy akóra, egy két ittzét töltögetnek. —

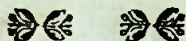
Palatzkokra pedig letsapoltatván az efféle Ürmös-bor, második MALAGA édességű, és a' csemegék, *Posztpász* után való kedves Italúl az asztalra adatik. —

30. §.

Az *Aúszprugot*, Ménesi mazsola-
bort rendes munkával különbözöleg készí-
tik. Én, és némelly Boros, Szöllös-
Gazdák, a' mint az Aradiaktól láttam,
emígyen tsinálják: A' szikkat aszszú-szöl-
lő szemeket apróbb tekenyökben kézzel,
vagy a' kinek 20 — 30 akónyi tepedtt
szeme van, tehát kis kádokban gyúrnák,
és lábokkal addig tapostattják, míglen
egy Pép, nyúlós tészta forma petymeg
lészen belőlle, apródonként 5 — 6 ittze-
nyit egyszerre gyúrattván, tapodtattván,
— így a' mézes garmada nagyobbka Hor-
dókba, vagy szük szájú Kádokba tétett-
vén, ki egy akó petymegre fél akót, ki
többet, ki kevesebbet öntt a' *Máslásból*,
vagy ez nem lévén, leszállott tiszta, é-
des, forrásba indúltt idei mustból, az-
az piros, feketés borból; mellyet min-
den napon velle felkavarván, egészen
Karatsonig rajta hadgyák, vagy egy két
léttel elébb; azon Kádat pedig eleve
kifúrván, és fonyott vesszőkből való ko-
sarat egy karóba húzván, a' magvát le-
szedvén minden keverés után, midőn

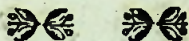

már felpuffadt, 's tserepes felezettye va-
gyon az *Auszprúgos* petymegnek, alá-
eresztik tisztán a' klaris forma fekete ma-
zsola bort, és kissebb, vagy nagyobb
hordókra töltik, béaknázzák, jó Pintzé-
be elrakják. — Azután az *Auszprug'* tör-
kölyét megtapossák, kavarják, és idei
veres bort reá tölttven két, három hétig,
míglén savanyúsága nem érzik, azon lév-
ben hagyják, — végre leszűrik, kisaj-
tollyák, és ebből a' fél-édes *Máslást*
készítik; de néha, jó Szüret után, ez
majd édesebb, setétebb, a' sajtolás mi-
ált, az eredeti Ménesi jó féle Auszprug-
nál. — Az 1812-dik Esztendőben Tudós
Tessedik Sámuel, *Nándory Jó'sef*, *Hand-
ler Ferentz* Urak az Apatelki Szőlő he-
gyen is édes, jó ízű, veres Auszprugot
készítettek, mellyek Buteliákban több i-
dőre tarthatók. —

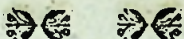
31. §.

Az Aradiaknak haszon - keresmé-
nyek béfóly a' *Maros* vizén, melly Er-
délyből a' *Csik*, és *Gyergyó* Székeknek
Havasaikban vévén eredetét, és az *Ompoly*,
Aranyos, *Küköllő* vizeitől szaporodván,

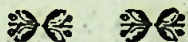
az Erdélyi Só-aknáktól, más bányáktól nem távul folyik Zámnál békéfé ARAD Vármegyébe. — Ezen a' vizen, Tutalyokon, Nászádon, Sajkákön minden némü Fát, Deszkát, Gyümölsöt, Bort, Pálinkát, Gabonát ki, — és behordanak; leginkább pedig egész alsó Magyar-Országgra nézve, *Áradon, Szegeden*, nagy Só-Pajták lévén a' mindennapi Sót rajta, Erdélyből kihozzák, és a' Felsőnek nagy hasznot szereznek; itt Aradon lévén a' Só-szállításnak Felvígyázó Tisztvei, Maros Tisztítói Elöljárója, Víz-mérője, és Uradalmi fő Hivatalossai; ugyan is közelebb, a' Maros mellyéki Helységekben Só-hajókázó, sok szép Szabadságokkal jeles Társaság, és Népség felállítatott, kik egyedül ezen tzelra figyelmeztvén, az egész Országnek szükséges Só-hordásban fáradoztván, azon okból minden más Adózás alól feloldoztatottak, és földeket is bírnak, még is Köz Dologra nem hajtattanak; melly hajós Dandárhoz önként sok Lakosok ragaszkodtak. —

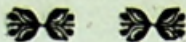
32. §.

Szeretetre méltó Pólgárjai Aradnak, Magyar, Németh, Rátz, Serbiusokból leginkább álván, igen szépen meg-eggyeznek, 's azért gazdagodnak is; Tisztelettel vagynak ök minden Elöljárókhöz; és híven igazságot minden napi Tanácsokból kiszolgáltattnak. A' Hazának, Fejedelemnek szép Segéd, és ajánló Áldozatokat minden időben tettek, és tesznek; Kik közül a' nevezetesebb Polgároknak, ím ezek a' Familiák szerént való, Nevezetei! — Nemes Constantinovits; úgy Millits. Dundin. Heim. Dragalovits. Stagl. Markovits Pál. Pulyó. Molnár. Tóth. Player. Schvab. Schilling. Hidas, és Szikra Apotekariusok. Reck. Varga. Ritter. Gregor. Lukáts. Pitner. Missits. Szikra. Diszer. Szétsánszki. Vimmer. Andrényi. Grabacher. Szávits. Andrasits. Gligorest. Szávits. Matsinika. Tsutsán. Paehner. Bozsín. Dokmanov. Osztóin. Stefanov. Netzin. Blaskovits. Vásits. Dimits. Sztánkovits. Manojlovits. Sztojánovits. Lippay. König. Daurer. Schweitzer. Schirmer.

Pertl. Gálitzki. Aninger. Roth. Hoffer.
Markovits András. Zametsnik. Braumiller.
Dunner. Lamberti. Probst. Kollmann.
Gruber. Löbmacher. Pfliegler.
Tóth. Markovits Ignátz. Szak. Deják.
Gireth. Darián. Gruits. Petrovits. Lau-
tzan. Jovitzá. Tenetzky. Bontilovits.
Lázár. Nán. Barbulovits. Jeremits. Goj-
kovits. Todorovits. Hadzsits. Tyiuzzky.
Fruscha. Gyukits. Christián. Miller.
Kresztits. Alexandrovits. Brajsován. Ba-
bits. Mihájlovits. Nikolits. Gyeorgye-
vits. Onulovits. Paulovits. Lukáts
György. Gregor. Molnár. Szeitz. Fett,
és több Magyar, Németh, Rátz, Tóth,
Oláh, betsületes Lakosoknak számos Nem-
zetei élnek, — és éljenek !!! 's így
ezen nemes szívü Lakosoknak Diszszeiket
cz következő Verseimmel bérekesz-
tem ;

Vivite felices Marusinó littore Cives:

Hoc, quibus Arradii Nominis ex-
stat Opus!

Ó - Arad olly Város, mellyben telepedni
nem áros:

Mert, ki megizli Arad' Nedveit
abba marad.

O. A. M. D. G.,

